

Antoni Palau y Ducet

«El Palau» dels Palau de les fitxes a les edicions del *Manual*

Selecció i textos: Jesús Gascón (UB)

Revisió de textos: Amadeu Pons (UB)

Del 19 de novembre al 21 de desembre de 2018

Les fitxes manuscrites exposades són part del fons cedit per la família Palau a la Biblioteca de la Universitat de Girona. La resta de materials provenen del CRAI de la Universitat de Barcelona, principalment de la Biblioteca de Biblioteconomia i Documentació.

Antoni Palau y Ducet

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat de Biblioteconomia
i Documentació

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

CRAI

Centre de Recursos per a
l'Aprenentatge i la Investigació

Universitat de Girona
Biblioteca

Exposició «El Palau» dels Palau: de les fitxes a les edicions del *Manual*

(novembre-desembre 2018)

A cura de Jesús Gascón

Naixement i primers anys

Antoni Palau i Dulcet neix a Montblanc el 20 de desembre de 1867. Fill de fuster i de pagesa, era el menor de quatre germans. La família, humil, es traslladà, el 1870, a Barcelona per trobar-hi millors oportunitats. Antoni no torna a la Conca de Barberà fins al 1884: des de llavors, no oblidarà mai la vila ni la comarca, sa «benvolguda pàtria». Molt interessat per l'excursionisme (fou soci de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques fins al seu casament), la història local, l'arqueologia, el folklore, etc., dedicarà a la Conca diverses obres al llarg de la seva vida: **bibliografies, guies descriptives, l'edició d'alguns documents històrics i apunts de costums i records.**

Viuen al Raval i va a escola, on s'aficiona a la lectura, fins al dotze anys, quan comença a treballar d'aprenent. Passa uns mesos en una llibreria de vell, però aprendrà l'ofici de joier i, des de 1882, de lampista. S'hi dedicarà fins al 1899. A banda, i de manera autodidacta, va satisfent la seva curiositat intel·lectual mitjançant lectures (es fa soci de l'Ateneu Barcelonès per poder-ne fer servir la biblioteca) i l'assistència a actes culturals, i aprèn francès, italià, anglès i portuguès pel seu compte. Comença a formar una biblioteca personal.

La seva formació i el seu sentit crític es fan palesos a *El año artístico y literario en Barcelona*, on ressenya publicacions, obres estrenades, esdeveniments culturals, seguint el model de l'anuari de Josep Yxart.

Canvia d'ofici: llibreter de vell

El 1894, es casa amb Concepció Claveras. Tindran cinc fills: Antoni (1895), Enric (1897), Miquel (1901), Josep (1903) i Agustí (1906). És la Concepció qui li diu de dedicar-se als llibres. El 1897, ja amb dos fills i necessitat de diners, comença a vendre als Encants de Sant Antoni, posant una manta a terra, alguns dels 2.000 llibres que havia anat acumulant a casa. El negoci va bé i el 1899, l'Antoni deixa la lampisteria per fer-se llibreter a temps complet.

El mateix 1899, s'instal·la a una llibreria del carrer del Bonsuccés, 13. Hi estableix els principis que el guiaran en l'ofici: honradesa i pru-

dència (no demanar mai crèdits, comprar i vendre al comptat, no comptar mai amb els diners que no es tenen, pagar sempre les despeses i guardar alguns diners per si es presenta l'ocasió d'una compra inesperada). Preferia comprar i vendre immediatament més que no pas emmagatzemar existències sense moviment. El 1905, s'instal·la a la que serà la seva llibreria fins que morí, al carrer de **Sant Pau, 41**. Amb el temps, adquireix prestigi internacional i manté relacions comercials amb els principals llibreters de vell d'arreu. El 1934, és escollit president del Gremi de Llibreters de Vell.

Publica el primer catàleg de llibres en venda el 1903, amb 150 referències. Fins al 1932, publicarà 41 **catàlegs** més, la majoria dedicats a temes concrets: llibres sobre Espanya, sobre la Corona d'Aragó, **sobre gimnàstica i esports**, etc. Mogut per un afany de divulgació i promoció cultural, també publica una col·lecció d'obres de teatre, amb 46 volums fins el 1909. Ell mateix tradueix algunes obres de Shakespeare, Hauptmann i, sobretot, d'Ibsen.

La dèria de fitxar

Comença a redactar fitxes de tots els llibres que passen per les seves mans i les va acumulant. Observa el valor que s'atorga als repertoris bibliogràfics (Gallardo, Salvà, Heredia, etc.) i la utilitat que tenen per a llibreters i col·leccionistes. Troba a faltar una guia que orienti sobre la identificació i els preus de venda dels llibres vells, especialment els hispànics, a l'estil de l'obra de Brunet, una selecció dels llibres de més valor comercial per al llibreter de vell, amb preus. En la vitrina, el repertori de **Brunet** i el d'altres dos llibreters, aquests sense indicació de preus: **Salvà** i **Gallardo**.

A partir de 1906, comença a redactar i organitzar fitxes, ja pensant en el que serà el *Manual*. Consulta repertoris bibliogràfics, catàlegs de llibreters, anotant qualsevol referència a obres publicades a Espanya o Hispanoamèrica, o que tractin sobre Espanya. Les anota compulsivament, en el moment que llegeix la notícia, en el primer paper que troba; en altres casos, marca la notícia en el catàleg que ha rebut. Les va apilant i després les ordena: caldrà que, llavors, retalli les citacions que ha anotat juntes en un paper per poder-les classificar per autors. També compta amb l'ajut de col·legues i coneguts que li envien referències de llibres que han vist: es constaten anotacions de diverses mans i provinences.

Uns quants milers d'aquestes **fitxes** (unes quaranta capsos grans, amb milers de fitxes cadascuna, de les quals oferim una mostra), **redactades principalment per Antoni Palau i pel seu fill Agustí**, han

estat donats per la família a la Biblioteca de la Universitat de Girona, que està treballant per posar-les a disposició dels estudiosos.

La tasca d'anotació no era sistemàtica i feia servir qualsevol paper que tingués a mà: cartes, factures, publicacions comercials, paper ratllat... Com que les apilava i només després d'un temps les ordenava, trobava després que havia repetit més d'un cop anotacions d'un mateix llibre. Els seus fills Enric i Miquel, que el van ajudar, no van aconseguir que canviés el mètode de treball per un de més eficient. Josep Pla, en la semblança que li dedica a *Homenots* (1958), qualifica la manera de treballar com a «mètode paleolític individualista» (tot i compatir-la, ja que ell treballa d'una manera similar).

La primera edició del *Manual*

El primer volum del *Manual del librero hispano-americano* apareix el 1923, quan Palau ja té 56 anys. És rebut amb entusiasme i admiració per llibreters i bibliògrafs, que dubten que pugui acabar-lo ell sol. El setè i últim volum es publica el 1927. La complexa tasca d'edició és obra de l'impressor guixolenc Octavi Viader, que n'imprimí mil exemplars.

És una bibliografia selectiva d'obres publicades a Espanya o Hispanoamèrica i de les publicades en altres llocs però referides a qualsevol aspecte d'aquestes zones. S'han triat les que tenen un major interès o valor comercial per al llibreter de vell i se'n donen les dades identificatives i preus als quals s'han venut a llibreries o subhastes.

Antoni Palau es planyia que, al contrari que alguns llibreters britànics, els llibreters espanyols no haguessin publicat les seves memòries. El 1935, publica les *Memòries d'un llibreter català*, també amb traducció al castellà. Amb un to de vegades narratiu i, d'altres, més de dietari, ofereixen moltes dades no només sobre ell, sinó sobre els llibreters barcelonins, el context cultural i vivències i anècdotes de personalitats d'àmbits diversos.

El 1949, publica *Memorias de librerías*, on resumeix breument escrits biogràfics dels llibreters Salvà, Cabrerizo, Hidalgo i, sobretot, dels britànics James Lackington i John Murray.

Reclòs a la llibreria, treballa incansablement i només viu per preparar la segona edició del *Manual* i assegurar-ne la continuïtat. No varia el mètode de treball. L'ajuden els seus fills en la redacció de notícies i la localització d'obres, especialment l'Enric i en Miquel. De vegades, com es pot veure a les **fitxes de Palafox**, no arriba a aprofitar totes les dades que hi anota i que li servien per identificar i datar les obres.

Vers la segona edició del *Manual*

Ja mentre prepara la primera edició, pensa a ampliar el *Manual* i fer-lo exhaustiu aprofitant l'enorme quantitat de dades que ha recollit. Deixa la llibreria en mans del seu fill Miquel i comença a treballar en aquesta segona edició: en redacta el primer volum el 1944, amb 76 anys! Acaba la redacció de la A i la B el 1946 i el primer volum apareix el 1948, quan en té 80.

Si la primera edició eren set volums, calcula que la segona en tindrà vint (i acabaran essent 28) i... vint anys de feina. Decideix que només serà exhaustiu fins al 1900; del segle XX, només inclourà obres de valor, tirades breus i obres «d'interès literari» (que ja seran moltes).

La publicació del *Manual* i la seva inqüestionable utilitat, a més del fet que fos obra (essencialment) d'una sola persona, va engrandir el prestigi de l'autor, que va començar a rebre homenatges que continuaren fins a la seva mort. Hom considerava gairebé miraculós que una sola persona hagués pogut tirar endavant aquella empresa i visqués per veure-la acabada. La publicació del primer volum de la segona edició, als 81 anys, va convertir-lo gairebé en una llegenda. En alguns dels homenatges va oferir, com a discurs d'agraïment, textos sobre **els orígens de la impremta a Espanya**, qüestió que va tractar repetidament.

Antoni Palau i Dulcet veu publicats els set primers volums de la segona edició, el setè d'ells el febrer de 1954, quan ja té 85 anys. La mort el sorprèn a la llibreria, corregint les galerades del vuitè, el 30 de novembre del mateix 1954. «Estigueu segurs que, si la salut m'ho permet, moriré treballant», havia escrit a les *Memòries*...

En el volum vuitè, publicat el 1955, els fills inclouen un **article necrològic** on expliquen que Palau morí mentre revisava l'entrada corresponent a l'edició incunable de la ***Gramàtica de Bartomeu Mates***, polèmica edició barcelonina (està datada erròniament el 1468 i hi havia qui pensava que aquesta era la data real de publicació, cosa que la convertiria en el primer imprès de la Península Ibèrica i un dels més antics a Europa) que Palau havia tractat en diversos articles i publicacions. Li dedica un **llarg comentari al *Manual***, on defensa que la data és un error de l'impressor i que és en realitat, com va quedar demostrat poc després, de 1488.

La continuació d'Agustí Palau Claveras

Al volum novè apareix per primer cop, en portada, la responsabilitat del continuador: ***revisado y añadido por Agustín Palau***.

El fill petit, Agustí Palau i Claveras, és el triat per la família per continuar l'obra. Nascut el 1906, havia estudiat història a la Universitat de Barcelona i fou professor de l'institut de Granollers fins el 1941. Aprova les oposicions del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos i comença a treballar de bibliotecari. El 1942, és director de la Biblioteca Central del Ministerio de Marina, de la qual passa al Registro General de la Propiedad Intelectual. Va publicar, entre d'altres obres, l'*Ensayo de bibliografía marítima*. De 1943 a 1957, treballà a la revista *Bibliografía hispánica* i, des de 1958, a la seva continuació *El libro español*.

L'Agustí afegeix, a partir del mateix volum VIII, les notícies de publicacions fetes a Portugal o als estats lusòfons o, fora d'aquests àmbits, en portuguès o referides a ells. Antoni havia inclòs només les del període de 1580-1640, quan Portugal va tenir els mateixos sobirans que les corones de l'actual Espanya. L'iberisme militant d'Agustí fa que consideri que *el Manual del librero hispano-americano* només pugui ser complet d'aquesta manera, incloent qualsevol material relatiu a l'antiga Hispània, per a ell, millor nom que Ibèria per anomenar el conjunt de pobles peninsulars.

El bagatge bibliotecari i bibliogràfic de l'Agustí el feien idoni per acabar l'obra: és ell qui prepara els vint volums que manquen i les addicions posteriors. En el conjunt de fitxes dipositades a la Universitat de Girona, un bon nombre són **fitxes redactades o anotades per l'Agustí**, que segueix el mètode de son pare. S'hi veu el pas del temps, per exemple, en la presència de fitxes provinents de serveis bibliogràfics.

L'últim volum, el xxviii, va publicar-se el 1977, vint-i-nou anys després del primer. L'Agustí s'hi ha dedicat durant vint-i-dos anys. En total, hi figuren 381.897 notícies ressenyades.

Al colofó, s'esmenten els diferents impressors que van ocupar-se de l'obra: Viader (catorze volums), Rivadeneyra (a Madrid, sis), Imprenta Industrial de Bilbao (cinc) i, novament a Catalunya, Santiago Soto y Hostench (tres). Especialment als volums de Rivadeneyra, es fa palès el canvi de pòlissa tipogràfica, que aporta una major nitidesa al resultat.

A la part redactada per l'Agustí, es fa palesa una major sistematització en la presentació de les dades, especialment en els apartats d'autors que tenen un gran nombre d'obres. Les introduccions i els sumaris que els precedeixen, com en el cas d'**Arnau de Vilanova**, expliquen molt clarament com s'estructuren: edicions d'obres completes, d'antologies, d'obres en particular per ordre cronològic de la primera edició i, dintre de cadascuna, per ordre de publicació de les diferents edicions en la llengua original i, després, les traduccions

agrupades per llengües, amb les edicions de cadascuna també en ordre cronològic. Són bibliografies completíssimes de cada autor: si les obres d'Arnau de Vilanova ocupaven, en la primera edició, quatre pàgines del *Manual*, en la segona n'ocupen 38.

L'índex estava previst per Antoni Palau des del començament. Alhora que anava organitzant les fitxes i publicant-les amb una numeració, anava fent **fitxes d'índex** on escrivia el nom o el concepte que volia recuperar i la numeració de les referències. Serà l'Agustí, en finalitzar el *Manual*, qui s'encarregarà de redactar els índexs, a partir dels conceptes i termes presents al títol de cada obra. El publicarà en set volums, entre 1981 i 1987.

Com son pare quan començà la segona edició del *Manual*, l'Agustí acaba l'índex amb 81 anys. Igual que ell, també emprèn la continuació de l'obra: ha anat trobant, mentre preparava la segona edició, noves referències d'edicions que no havien estat ressenyades en els volums publicats o correccions a les notícies publicades. A més, calia incorporar les obres «portugueses» als primers volums. Entre les fitxes conservades, n'hi ha de destinades a aquesta nova edició (que en seria la tercera), com les que veiem de **Granollacs** i **Santa Marina**. Agustí planteja la nova edició com volums que complementin, en una consulta simultània, els ja publicats: només s'hi indicarien les addicions i correccions. En publica, ja el 1990, el primer volum d'**Addenda & corrigenda**: també en serà l'últim volum publicat.

A banda del *Manual*, que l'ocupa al llarg de la seva vida com a llibreter, Palau va publicar, com es pot veure a les vitrines, un nombre considerable d'obres, sovint de petit format i en edicions reduïdes. A la segona edició del *Manual*, Agustí Palau recull la **bibliografia de son pare** en l'apartat **Palau y Dulcet (Antonio)**, amb els comentaris habituals en altres autors.

El futur d'«El Palau»

Si els Palau haguessin pogut treballar amb ordinadors...

Tot i que avui podem consultar fàcilment moltes altres fonts, cap d'elles substitueix globalment l'abast del *Manual* dels Palau que, com a bibliografia general de l'edició hispanoamericana, almenys fins a 1900, continua essent una obra única i de consulta obligada. El destí «natural» de l'obra seria abocar les dades en una gran base de dades on s'incorporessin fàcilment les correccions i addicions necessàries, i on es poguessin trobar les notícies a partir de diversos camps. Potser no és un futur tan llunyà.